

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ
ΤΟΜΕΑΣ ΛΑΟΓΡΑΦΙΑΣ

MARINA ΒΡΕΛΛΗ-ZACHOU

καθηγήτρια
mvrelli@cc.uoi.gr

ΧΕΙΜΕΡΙΝΟ ΕΞΑΜΗΝΟ

«Παραδοσιακή Λαϊκή Τέχνη: Τα Έργα των Χεριών»

[ΛΑΟ 490, Εξάμ. Γ' (Υποχρεωτικό)]
Δευτέρα, 12 μ. - 3 μ.μ. στην αίθουσα Α16.

*Το μάθημα γίνεται με προβολές φωτεινών διαφανειών (slides)

Φροντιστήριο

«Άνθρωποι και έργα των χεριών σήμερα:
Λαογραφική/Ιστορική παρατήρηση και έρευνα»
Πέμπτη, 12 μ. - 2 μ.μ. στην αίθουσα Β 23-24.

A.

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

ΠΡΩΤΟ μάθημα

- I. Το περιεχόμενο του μαθήματος.
- II. Βιβλιογραφία για τις εξετάσεις.
- III. Θέματα εργασιών.

ΔΕΥΤΕΡΟ μάθημα

- I. Το περιεχόμενο και οι σκοποί της επιστήμης της Λαογραφίας.
- II. Η προσέγγιση των λαογραφικών ζητημάτων.
- III. Τα βασικά χαρακτηριστικά της λαογραφικής σπουδής.
- VI. Η σπουδή των λαογραφικών ζητημάτων στην Ελλάδα.

ΤΡΙΤΟ μάθημα

- I. Η έρευνα του υλικού πολιτισμού στην Ελλάδα.
(από τα τέλη του 19^{ου} αι. μέχρι σήμερα).
- II. Η μελέτη των υλικών αντικειμένων.
- III. Το περιεχόμενο της Λαϊκής Τέχνης. Όροι και ορισμοί. Τα έργα των χεριών: από την οικοτεχνία στην επαγγελματική και την εργαστηριακή τέχνη.

ΤΕΤΑΡΤΟ μάθημα

- I. Τα ιστορικά της ελληνικής λαϊκής τέχνης. Η οθωμανική πραγματικότητα. Η ευρωπαϊκή οικονομική και πολιτισμική «διείσδυση». Ο ρόλος της ορθόδοξης εκκλησίας. Η ελληνική γλώσσα, βαλκανική «κοινή». Η υπόσταση και ο ρόλος της ελληνικής εμπορικής τάξης.
- II. Οι άνθρωποι, ο χώρος και ο χρόνος. Οι τρόποι ζωής.

III. Οι άνθρωποι και τα έργα. Η “μύηση” στην επαγγελματική παράδοση. Οι μεγάλοι μάστορες. Οι πλανόδιοι τεχνίτες. Επώνυμοι και άγνωστοι δημιουργοί. Η δημιουργία. Οι εμπνεύσεις. Τα πρότυπα. Τα σύμβολα. Οι επιδράσεις. Εργαλεία και προϊόντα.

ΠΕΜΠΤΟ μάθημα

I. Τα γνωρίσματα των έργων της λαϊκής τέχνης. Πρακτικές ανάγκες/χρηστικές μορφές και καλλιτεχνική βούληση/αισθητικές λειτουργίες. Η τυπική επανάληψη των μορφών. Η δύναμη της “παράδοσης” και της ομάδας. Οι παραλλαγές. Το ζήτημα της πρωτοτυπίας. Η ποίηση και η “ποίηση” των έργων της λαϊκής τέχνης.

II. Τι εκφράζουν τα έργα της λαϊκής τέχνης. Η αποστολή τους.

III. Η σπουδή, η γνώση της ελληνικής παραδοσιακής λαϊκής τέχνης. Πηγές γνώσης.

IV. Τα προϊόντα του παρελθόντος: απόκτηση-συγκέντρωση, καταγραφή, φύλαξη, συντήρηση, έκθεση και προβολή. Τα «ωραία», τα «ταπεινά», τα «άσχημα». Η εξωράιση, η εξιδανίκευση, η έλξη της φτώχειας. Λαογραφικά μουσεία και μουσεία Λαϊκής τέχνης. Υπαίθρια λαογραφικά μουσεία.

V. Η επιβίωση, το αυτόματο πέρασμα του χτες στο σήμερα. Η αναβίωση, το συνειδητό ξαναζωντάνεμα του παλιού. Ο «φολκλορισμός», οι «αναστηλώσεις», τα οικονομικά-εμπορικά κίνητρα, η βιομηχανική αναπαραγωγή, η εκσυγχρονισμένη χειροτεχνία, η καλλιτεχνική βιοτεχνία. Οι νέοι όροι ζωής. Η αισθητική. Η ένωση του παρελθόντος με το παρόν.

ΕΚΤΟ μάθημα

Αρχιτεκτονική.

ΕΒΔΟΜΟ μάθημα

Λιθογλυπτική-Ξυλογλυπτική.

ΟΓΔΟΟ μάθημα

Ζωγραφική.

ΕΝΑΤΟ μάθημα

Υφαντική.

ΔΕΚΑΤΟ μάθημα

Κεντητική.

ΕΝΔΕΚΑΤΟ μάθημα

Αργυροχοΐα.

ΔΩΔΕΚΑΤΟ μάθημα

Επίσκεψη δημόσιας λαογραφικής μουσειακής συλλογής.

Επίσκεψη ιδιωτικής λαογραφικής μουσειακής συλλογής.

ΔΕΚΑΤΟ ΤΡΙΤΟ μάθημα

Προφορική παρουσίαση των γραπτών εργασιών των Φοιτητών.

B. ΕΞΕΤΑΣΤΕΑ ΥΛΗ

1. Μιχαήλ Γ. Μερρακλής, Ελληνική Λαογραφία, Γ' Μέρος: Λαϊκή Τέχνη, εκδ. Καρδαμίτσα, Αθήνα 2011 (και, ειδικότερα, την ΕΙΣΑΓΩΓΗ και τα Κεφάλαια: ΕΝΔΥΜΑΣΙΑ, ΥΦΑΝΤΙΚΗ - ΚΕΝΤΗΤΙΚΗ, ΚΟΣΜΗΜΑΤΑ - ΣΚΕΥΗ - ΕΠΙΠΛΑ, ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ - ΖΩΓΡΑΦΙΚΗ).

2. Δημήτρης Σταμέλος, Νεοελληνική Λαϊκή Τέχνη. Πηγές, προσανατολισμοί και κατακτήσεις από τον ΙΣΤ΄ αιώνα ως την εποχή μας, εκδ. Gutenberg, Αθήνα 1993 (και, ειδικότερα, την ΕΙΣΑΓΩΓΗ και τα Κεφάλαια: ΑΣΗΜΟΥΡΓΙΑ/ΧΡΥΣΟΧΟΪΑ - ΛΙΘΟΓΛΥΠΤΙΚΗ - ΚΕΝΤΗΤΙΚΗ - ΖΩΓΡΑΦΙΚΗ - ΥΦΑΝΤΙΚΗ).

*Ανεξάρτητα από ποιο βιβλίο από τα παραπάνω επέλεξε ο κάθε φοιτητής από τον *Εύδοξο*, θα πρέπει να μελετηθούν και τα δύο βιβλία (υπάρχουν σε πολλαπλά αντίτυπα στην Κεντρική Βιβλιοθήκη).

3. Στέλιος Παπαδόπουλος, «Ανασκόπηση της μεθόδου έρευνας του υλικού βίου», στο βιβλίο του ίδιου, *Η Χαλκοτεχνία στον ελληνικό χώρο, 1900-1975, Κατά τις προφορικές μαρτυρίες των Χαλκουργών*, Π.Α.Ι., Ναύπλιο 1982 (σελ. 11-37). *Το βιβλίο υπάρχει στην Κεντρική Βιβλιοθήκη Π.Ι.

4. Μ.Γ.Μερρακλής, «Η μελέτη του υλικού πολιτισμού: μια όχι άσκοπη αναδρομή», στο βιβλίο του ίδιου *Θέματα Λαογραφίας*, εκδ. Καστανιώτης, Αθήνα 1999, σελ. 75-88. *Το άρθρο διανέμεται στους φοιτητές σε φωτοτυπία. Το βιβλίο υπάρχει στην Κεντρική Βιβλιοθήκη Π.Ι.

5. Αικατερίνη Πολυμέρου-Καμηλάκη, «Λαϊκός υλικός βίος και πολιτισμός», Ανάτυπο, Αθήνα 1982. *Διανέμεται στους φοιτητές σε φωτοτυπία.

6. Αγγελική Χατζημυγάλη, «Λαϊκή Τέχνη», στη *Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια*, τ. 10 (λ. Ελλάδα). *Η Μ.Ε. *Εγκυκλοπαίδεια* υπάρχει στην Κεντρική Βιβλιοθήκη του Π.Ι.

7. Πόπη Ζώρα, «Συμβολική και σημειωτική προσέγγιση της ελληνικής λαϊκής τέχνης», *Λαογραφία*, 36 (1990-1992), σελ. 1-77. *Το Περιοδικό *Λαογραφία* υπάρχει στη συλλογή των Περιοδικών της Κεντρικής Βιβλιοθήκης Π.Ι.

8. Νεοελληνική Χειροτεχνία, συλλογικός τόμος, επιμέλεια-εισαγωγή: **Στέλιος Παπαδόπουλος**, Αθήνα 1969. *Το βιβλίο υπάρχει στην Κεντρική Βιβλιοθήκη Π.Ι.

9. Επίσης, για τις εξετάσεις θα πρέπει να μελετηθούν:

(α) όσα υπαγορεύονται κατά τη διδασκαλία,

(β) οι περιλήψεις των επιμέρους θεμάτων που εξετάζονται στα μαθήματα (δίνονται στους φοιτητές σε φωτοτυπία σε κάθε μαθημα),

(γ) τα σχέδια και το εικαστικό υλικό που αναλύεται κατά τη διδασκαλία, και

(δ) (προαιρετικά) η συμπληρωματική βιβλιογραφία που προτείνεται κατά τη διδασκαλία.

*Η συμμετοχή των φοιτητών/τριών στο μάθημα με γραπτές φροντιστηριακές εργασίες είναι προαιρετική. Οι γραπτές εργασίες βαθμολογούνται, αφού προηγουμένως παρουσιαστούν προφορικά (υποχρεωτικά) σε Ημερίδα που οργανώνεται για το σκοπό αυτό στη διάρκεια της εξεταστικής περιόδου του Σεπτεμβρίου.

Γ. ΓΕΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ*

Ερατώ Αγγελόπουλου-Wolf, *Ο αργαλειός. Πρώτα βήματα στην τεχνική της υφαντικής*. Εκδ. Δόμος, Αθήνα 1986.

- Χριστίνα Αγριαντώνη**, *Οι απαρχές της εκβιομηχάνισης στην Ελλάδα τον 19^ο αιώνα*. Μορφωτικό Ίδρυμα Εμπορικής Τραπεζικής της Ελλάδος, Αθήνα 1986.
- Ευρυδίκη Αντζουλάτου - Ρετσίλα**, *Πολιτιστικά και μουσειολογικά Σύμμεικτα*. Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 2005.
- Άννα Αποστολάκη**, «Βαφική. Βαφικά ύλαι και χρήσις αυτών», *Λαογραφία*, 14 (1952), σ. 71-124.
- Λαμπρινή Βαγενά-Παπαϊωάννου, Δώρα Κοινή-Διαλέτη, Νίκη Μολφέτα**, *Βαλκανική παραδοσιακή αρχιτεκτονική*. Εκδ. Μέλισσα, Αθήνα 1993.
- Δ. Βασιλειάδης**, *Θεώρηση της αιγαιοπελαγίτικης αρχιτεκτονικής υπό ανήσυχη οπτική γωνία*. Αθήναι 1971.
- Fernand Braudel**, *Υλικός πολιτισμός. Οικονομία και καπιταλισμός (15^{ος}-18^{ος} αιώνας)*. Μετάφραση: Αικ. Ασδραχά, Εκδ. Μορφωτικού Ιδρύματος Αγροτικής Τραπεζικής, Αθήνα 1995 (πρώτη έκδοση στα γαλλικά, εκδ. Librairie Armand Colin, paris 1979).
- Antonino Buttita**, «Λαϊκή και αστική τέχνη» (μτφρ. Μ.Γ.Μερακλής), *Νέα Δομή*, τεύχος 2 (Ιούλιος 1976),
- Άγγελος Δεληβορριάς**, *Ελληνικά παραδοσιακά κοσμήματα*. Μουσείο Μπενάκη και εκδ. Μέλισσα, Αθήνα 1980.
- Ευαγγελία Δενδρινού-Καρακώστα**, *Η λαϊκή κεντητική στην Αμοργό (από τα μέσα του 19^{ου} αι. έως την περίοδο του Μεσοπολέμου)*. Διδακτορική διατριβή, Ιωάννινα 1989.
- Ιορδάνης Δημακόπουλος** (επιμέλεια), *Ανθολογία ελληνικής αρχιτεκτονικής. Η κατοικία στην Ελλάδα από το 15^ο στον 20^ο αιώνα*. Έκδ. Υπουργείου Πολιτισμού και Επιστημών, Αθήνα 1981.
- Πόπη Ζώρα**, *Κεντήματα και κοσμήματα της ελληνικής φορεσιάς*. Μουσείο Ελληνικής Λαϊκής Τέχνης, Αθήναι 1966.
- Πόπη Ζώρα**, «Λιθογλυπτική», στο συλλογικό τόμο *Νεοελληνική χειροτεχνία*. Έκδ. Εθνικής Τραπεζικής της Ελλάδος, Αθήναι 1969, σ. 30-47.
- Πόπη Ζώρα**, «Αργυροχοΐα», στο συλλογικό τόμο *Νεοελληνική χειροτεχνία*. Έκδ. Εθνικής Τραπεζικής της Ελλάδος, Αθήναι 1969, σ. 240-275.
- Πόπη Ζώρα**, *Δύο μεγάλοι μαστόροι του ασημιού: Αθανάσιος Τζημούρης, Γεώργιος Διαμαντής Μπάφας*. Έκδ. Ε.Ο.Ε.Χ., Αθήνα 1972.
- Πόπη Ζώρα**, «Συμβολική και σημειωτική προσέγγιση της ελληνικής λαϊκής τέχνης», *Λαογραφία*, 36 (1990-1992), σ. 1-77.
- Henry Glassie**, *The Spirit of Folk Art. The Girard Collection at the Museum of International Folk Art*. Harry N. Abrams Inc. Publications, New York in accossiation with the Museum of New Mexico, Santa Fe, 1995.
- Μαρία Θεοχάρη**, *Πολυτελή υφάσματα στο Βυζάντιο. Κοσμικά και εκκλησιαστικά*. Ίδρυμα Γουλανδρή-Χορν, Αθήνα 1994.
- Χρίστος Ιακωβίδης**, *Νεοελληνική αρχιτεκτονική και αστική ιδεολογία*. Εκδ. Δωδώνη, Αθήνα-Γιάννινα 1982.
- Γιαννούλα **Καπλάνη**, *Νεοελληνική αργυροχοΐα. Από τις συλλογές του Μουσείου Ελληνικής Λαϊκής Τέχνης*. Υπουργείο Πολιτισμού, Αθήνα 1997.
- Μαρίνα Καραγάτσι**, *Λίθινες εικόνες της Άνδρου*. Καΐρειος Βιβλιοθήκη, Άνδρος 1990.
- Κατερίνα Κορρέ-Ζωγράφου**, *Χρυσικών έργα, 1600-1900*. Ε.Λ.Ι.Α., Αθήνα 2002.
- Κατερίνα Κορρέ-Ζωγράφου**, *Τα κεραμικά του Αιγαίου (1600-1959)*. Υπουργείο Αιγαίου, χ.χ.
- Κατερίνα Κορρέ-Ζωγράφου και Θανάσης Κωνσταντόπουλος**, *Τα Κεραμικά του Τσανάκ Καλέ (1670-1922)*. Άδρυμα μείζονος Ελληνισμού, Αθήνα 2000.

- Κατερίνα Κορρέ-Ζωγράφου**, *Η καθημερινή ζωή των Νεοελλήνων, 1700-1950*. Αθήνα 2005.
- Άλκη Κυριακίδου-Νέστορος**, *Τα υφαντά της Μακεδονίας και της Θράκης*. Εκδ. ΕΟΕΧ, Αθήνα 1965.
- Άλκη Κυριακίδου-Νέστορος**, *Θεωρία της ελληνικής λαογραφίας. Κριτική ανάλυση*. Αθήνα 1978.
- Χρήστος Κωνσταντόπουλος**, *Οι παραδοσιακοί χτίστες της Πελοποννήσου*. Ιστορική και λαογραφική μελέτη. Εκδ. Μέλισσα 1983.
- Δημήτριος Λουκόπουλος**, *Πως υφαίνονται και ντύνονται οι Αιτωλοί*. Αθήνα 1927.
- Γ. Α. Μέγας**, *Η ελληνική οικία*. Αθήνα 1949.
- Μαρία Λαδά-Μινώτου**, «Νεοελληνική Αργυροχρυσοχοΐα. Κοσμήματα της ελληνικής παραδοσιακής φορεσιάς (18^{ος}-19^{ος} αι.)», στον τόμο της **Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας της Ελλάδος**, *Κοσμήματα της ελληνικής παραδοσιακής φορεσιάς (18^{ος}-19^{ος} αι.)*. Συλλογή Εθνικού Ιστορικού Μουσείου. Αθήνα 1999, σ. 9-21.
- Δημ. Σ. Λουκάτος**, «Η λαογραφική έρευνα τα πρώτα πενήντα χρόνια του αιώνα μας», *Νέα Εστία*, 48 (1950),
- Δημ. Σ. Λουκάτος**, «Σύγχρονα προβλήματα λαογραφίας», *Νέα Εστία*, 48 (1950),
- Δημ. Σ. Λουκάτος**, «Λαογραφία-Εθνογραφία», Ιωάννινα 1968.
- Δημ. Σ. Λουκάτος**, *Εισαγωγή στην Ελληνική Λαογραφία*. Γ' έκδοση, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 1985.
- Κίτσος Μακρής**, «Υφαντική», στο συλλογικό τόμο *Νεοελληνική χειροτεχνία*. Έκδ. Εθνικής Τραπέζης της Ελλάδος, Αθήνα 1969.
- Κίτσος Μακρής**, *Χιονιαδίτες ζωγράφοι. 65 λαϊκοί ζωγράφοι από το χωριό Χιονιάδες της Ηπείρου*. Εκδ. Μέλισσα, Αθήνα 1981.
- Αλέξ. Χ. Μαμμόπουλος**, *Ήπειρος. Λαογραφικά-Ηθογραφικά-Εθνογραφικά*. Πρόλογος Παν. Ηλ. Πουλίτσα. Τόμος Α', Αθήνα 1961, και τόμος Β', Αθήνα 1964.
- Γλαύκος Μαρκόπουλος**, *Η λαϊκή μας αρχιτεκτονική*. Εκδ. Επικαιρότητα, Αθήνα 1981.
- Γ. Α. Μέγας**, «Λαογραφία, Εθνογραφία, Εθνολογία», *Λαογραφία*, 25 (1967), σ. 39-42.
- Μιχάλης Γ. Μερακλής**, «Οι θεωρητικές κατευθύνσεις της Λαογραφίας μετά τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο», *Λαογραφία*, 27 (1971), σ.
- Μιχάλης Γ. Μερακλής**, «Η μηχανή και ο λαϊκός άνθρωπος», *Λαογραφία*, 28 (1972), 114-125.
- Μιχάλης Γ. Μερακλής**, «Ο άνθρωπος της πόλεως», *Λαογραφία*, 29 (1974), σ. 7-75.
- Μιχάλης Γ. Μερακλής**, *Ο σύγχρονος ελληνικός λαϊκός πολιτισμός*. Καλλιτεχνικό Κέντρο Ωρα, Β' έκδοση, Αθήνα 1983.
- Μιχάλης Γ. Μερακλής**, *Ελληνική Λαογραφία. Κοινωνική συγκρότηση, Ήθη και έθιμα, Λαϊκή τέχνη*. Εκδ. Οδυσσεάς, Αθήνα 2004.
- Μιχάλης Γ. Μερακλής**, «Η μελέτη του υλικού πολιτισμού. Μια όχι άσκοπη αναδρομή», στου ίδιου *Θέματα Λαογραφίας*. Εκδ. Καστανιώτης, Αθήνα, σ. 76-89.
- Νικόλαος Μουτσόπουλος**, *Τα Θεσσαλικά Αμπελάκια. Εισαγωγή στην ιστορία, την κοινοπραξία και τα αρχοντικά της κωμοπόλεως*. Εκδ. Ηώς, Θεσσαλονίκη 1966.
- Νικόλαος Μουτσόπουλος**, *Συμβολή στη βιβλιογραφία της λαϊκής αρχιτεκτονικής : Ελλάδα, Αλβανίας, Γιουγκοσλαβίας, Ρουμανίας, Βουλγαρίας, Τουρκίας*. Εκδ. Γρηγόρης, Θεσσαλονίκη 1978.
- Μ. Μπότσαρης**, «Η ελληνική αργυροχοΐα και το σαβάτι», *Ζυγός*, 7 (Μάρτιος-Απρίλιος 1974), σ. 80-102.
- Γιασμίνη Στυλ. Μωυσειδίου**, *Η αργυροχοΐα στην Ήπειρο*. Αθήνα 1983.

- Βασίλειος Γ. Νιτσιάκος**, *Παραδοσιακές κοινωνικές δομές*. Οδυσσεάς, Αθήνα 1993.
- Βασίλειος Γ. Νιτσιάκος**, *Χτίζοντας το χώρο και το χρόνο*. Οδυσσεάς, Αθήνα 2003.
- Ευαγγελή Αρ. Ντάτση**, *Η χαλκοτεχνία στα Γιάννινα στις παραμονές του πολέμου του 1940*. Διδακτορική διατριβή, Γιάννινα 1985.
- Ευαγγελή Αρ. Ντάτση**, *Τα ισνάφια μας τα βασιλεμένα. Τα Γιάννινα των μαστόρων και των καλφάδων*. Μουσείο Μπενάκη και Εκδόσεις Γαβριηλίδης, Αθήνα 2006.
- Νεοελληνική Χειροτεχνία**. Συλλογικός τόμος, Έκδοση Εθνικής Τραπέζης της Ελλάδος, Αθήνα 1969. Εισαγωγή: Στέλιος Παπαδόπουλος.
- Βασίλης Παναγιωτόπουλος**, «Η Βιομηχανική Επανάσταση και η Ελλάδα, 1832-1871» στο *Εκσυγχρονισμός και Βιομηχανική Επανάσταση στα Βαλκάνια το 19^ο αιώνα*. Εκδ. Θεμέλιο, Αθήνα 1980, σ. 216-235.
- Γιώργος Παπαγεωργίου**, *Οι συντεχνίες στα Γιάννενα κατά τον 19^ο και τις αρχές του 20ού αιώνα (αρχές 19^{ου} αι. ως 1912)*. Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Σειρά επιστημονικών διατριβών της Φιλοσοφικής Σχολής, αρ. 4, Ιωάννινα 1982.
- Γιώργος Παπαγεωργίου**, *Η μαθητεία στα επαγγέλματα (16^{ος}-20ός αι.)*. Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας, Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, 3, Αθήνα 1986.
- Στέλιος Παπαδόπουλος**, «Ανασκόπηση της μεθόδου έρευνας του υλικού βίου», **στον ίδιο**, *Η χαλκοτεχνία στον ελληνικό χώρο, 1900-1975. Κατά τις προφορικές μαρτυρίες των χαλκουργών (Συμβολή στην εθνογραφική τεχνολογία)*. Διδακτορική διατριβή, Π.Α.Ι., Ναύπλιο 1982, σ. 11-37.
- Στέλιος Αγ. Παπαδόπουλος**, «Νεοελληνική Χειροτεχνία», στο βιβλίο **του ίδιου**, *Ανθρωπολογικά. Μουσειολογικά*. Πολιτιστικό Ίδρυμα Ομίλου Πειραιώς, Αθήνα 2003, σ. 39-64.
- Γιώργος Πετρήs**, *Λαϊκή Ζωγραφική. Πρώτη προσέγγιση*. Εκδ. Γνώση, Αθήνα 1988.
- Αργύρης Πετρονώτης**, «Μανιάτες μαστόροι», στα *Πρακτικά του Α' Συμποσίου Λακωνικών Σπουδών, Λακωνικά Σπουδαί*, 5 (1980), σ. 167-187.
- Αργύρης Πετρονώτης**, «Αγιογράφοι και 'κονισματάδες' της Μάνης» (Συμβολή στο θέμα), *Λακωνικά Σπουδαί*, 6 (1982), σ. 125-133.
- Αικατερίνη Πολυμέρου-Καμηλάκη**, *Λαϊκός υλικός βίος και πολιτισμός (Προβλήματα και απόψεις)*. Ακαδημία Αθηνών, Σύλλογος Επιστημονικού Προσωπικού, Αθήνα 1982, σ. 93-104 (Ανάτυπο).
- Amos Rapoport**, *Ανώνυμη αρχιτεκτονική και πολιτιστικοί παράγοντες*. Μετάφραση-Εισαγωγή-Σχόλια: Δημήτρης Φιλιππίδης. Εκδ. «Αρχιτεκτονικά Θέματα», Αθήνα 1976.
- Βασιλική Ρόκου**, *Η υφαντική οικιακή βιοτεχνία. Μέτσοβο, 18^{ος}-20ός αι.* Αθήνα 1994.
- Ελένη Ρωμαίου-Καρασταμάτη**, *Η ποδιά της Καραγκούνας*. Πελοποννησιακό Λαογραφικό Ίδρυμα, Αθήνα 1980.
- Δημήτρης Σταμέλος**, *Νεοελληνική Λαϊκή Τέχνη. Πηγές, προσανατολισμοί και κατακτήσεις από τον ΙΣΤ' αιώνα ως την εποχή μας*. Εκδόσεις Gutenberg, Αθήνα 1993.
- Τρις Τζαχίλη**, *Υφαντική και υφάντρες στο Προϊστορικό Αιγαίο, 2000-1000 π.Χ.* Πανεπιστημιακές εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο 1997.
- N. Todorov**, *Η βαλκανική πόλη*. Εκδ. Θεμέλιο, Αθήνα 1987.
- S. Tokarev**, «Methods of ethnographic research into material culture», στου Yu. Bromley (ed.), *Soviet Ethnology and Anthropology Today (Studies in Anthropology, Ser. No 1)*, Paris 1974, σ. 174-194.
- Μαρία Τσούπη-Ρέμου**, *Ηπειρώτικα λιθόγλυπτα. Τέχνη και κοινωνία. Ανιχνεύοντας στο Ζαγόρι*. Εκδ. Εφύρα, Ιωάννινα 2006.
- Δημήτρης Φιλιππίδης**, *Διακοσμητικές τέχνες. Τρεις αιώνες τέχνης στην ελληνική αρχιτεκτονική*. Εκδ. Μέλισσα, Αθήνα 1998.
- Αλέκος Φλωράκης**, *Η λαϊκή λιθογλυπτική της Τήνου*. Εκδ. Φιλιπότης, Αθήνα 1980.

Αλέκος Φλωράκης, *Οι Τηνιακές βοτσαλωτές αυλές*. Εκδ. Φιλιππότης, Αθήνα 1981.
Αλέκος Φλωράκης, *Μαρμάρινα λαϊκά τέμπλα της Τήνου*. Εκδόσεις Τήνος, Αθήνα 1996.

Θ. Φωτιάδης, *Πώς να δημιουργήσουμε τοπικό λαογραφικό μουσείο*. Πάτρα 1980.

Ανδρούλα Χατζηγιασεμή, *Το λευκαρίτικο κέντημα. Ιστορική εξέλιξη, σχέδια, τεχνική*. Εκδ. Χαρ. Ι. Φιλίππιδης, Λευκωσία 1987.

Αγγελική Χατζημιχάλη**, «Ηπειρώτικη λαϊκή τέχνη», *Ηπειρωτικά Χρονικά*, 5 (1930), σ. 253-264.

Αγγελική Χατζημιχάλη, «Λαϊκή Τέχνη», στη *Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια*, τ. 10 (1934), σ. 825-845.

Αγγελική Χατζημιχάλη, «Η ελληνική λαϊκή τέχνη», *Νέα Εστία*, 58 (Χριστούγεννα 1955), σ. 468-512.

Χρυσούλα Χατζητάκη-Καψωμένου, *Οδηγός για τη συλλογή του υλικού και την οργάνωση τοπικού λαογραφικού μουσείου*. Θεσσαλονίκη 1978.

*Η Βιβλιογραφία που παρατίθεται είναι στο σύνολό της προσιτή στους φοιτητές για τη μελέτη τους στην Κεντρική Βιβλιοθήκη του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων.

Όλη την εργογραφία της Αγγελικής Χατζημιχάλη, βλ. στον **Δημήτρη Λαζογιώργο-Ελληνικό, *Αγγελική Χατζημιχάλη. Η Ελληνίδα που φώτισε το Γένος*. Έκδ. του Δήμου Αθηναίων, Αθήνα χ.χ.

Η Διδάσκουσα,

Μαρίνα Βρέλλη-Ζάχου
αναπλ. καθηγήτρια
